

Maria Emilia Goian
Miorița Got
Doina Manolache

Limba română

Manual pentru clasa a V-a

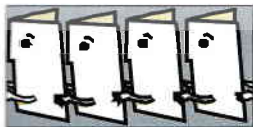

Teora

Limba noastră de <i>Alexe Mateevici</i> (L.S.)	3
În casa bunicilor (fragment) de <i>Ionel Teodoreanu</i>	4
Bunicul a fost, bunica este	4
Planul simplu. Planul dezvoltat	10
Dialogul	11
Lexicul (vocabularul)	12
Neologismele	14
Regionalismele	14
Subiecte de reflecție	16
Toamna de <i>Octavian Goga</i>	17
Vocabularul	20
Familia lexicală. Derivarea	21
Sinonimele	25
Câmpuri lexicale	27
Antonimele	27
Compunerea (compoziția)	29
Etapile elaborării unei compuneri.....	29
Aspectul general al compunerii	32
Litere de <i>Ana Blandiana</i> (L.S.)	35
Fonetica (Fonologia)	36
Silaba	40
Diftongi. Triftongi. Hiat	41
Accentul	44
Subiecte de reflecție	45
Gândăcelul de <i>Emil Gârleanu</i>	48
Epitetul	50
Părțile gramaticii: morfologia și sintaxa	51
Structura operei literare	53
Propoziția și fraza	54
Personificarea	58
Monologul	59
Despărțirea cuvintelor în silabe	60
Subiecte de reflecție	61

Prâslea cel Voinic și merele de aur	62
<i>Personajul literar</i>	69
Verbul	71
Modurile verbelor	74
Modurile nepersonale	76
Modurile personale	81
Indicativul	84
Indicativul prezent	85
Imperfectul	87
Perfectul compus	88
Perfectul simplu	90
Mai mult ca perfectul	92
Viitorul	93
Rezumatul	96
Structura textului narativ	98
Basmul	99
Făt-Frumos din lacrimă (fragment) de Mihai Eminescu (L.S.) ..	101
Verbele auxiliare	102
Formele verbelor a fi, a avea, a vrea	104
Subiecte de reflecție	106
Sărbătoarea	107
Patrie, Ardealule! de Dimitrie Stelaru (L.S.) ..	107
Ardealul (fragment) de Emil Isac (L.S.)	108
Datini românești	108
În Vifleem ni se arată de Fănuș Neagu (L.S.)	109
Florile dalbe (L.S.)	110
Steaua sus răsare (L.S.)	110
Colinde, colinde de Mihai Eminescu (L.S.)	110
Ziurel de ziuă de Radu Gyr (L.S.)	111
Steaua-n iarbă de Tudor Arghezi	112
Descrierea	116
Substantivul	120
Articolul hotărât. Articolul nehotărât	126
Nominativul	128
Acuzativul	130
Prepoziția	131
Dativul	134
Genitivul	136
Articolul genitival (posesiv)	137
Vocativul	138
Enumeratia	140
Păcală avocat (L.S.) Snoava	141
Subiecte de reflecție	143

Amintiri din copilărie (fragment) <i>de Ion Creangă</i>	144
Pronumele personal	148
Cazurile pronumelui personal.....	149
Vorbirea indirectă	156
Pronumele personal de politețe	158
Scrisoarea	160
Numeralul	162
Funcțiile sintactice ale numeralelor	166
Subiecte de reflecție	167
Cămara de fructe <i>de Ion Pillat</i>	168
Adjectivul	170
Pastelul	175
Stânca Corbului (fragment) <i>de Alecu Russo</i> (L.S.)	178
Subiecte de reflecție	180
Test grilă	181
D-I Goe <i>de I. L. Caragiale</i>	182
Adverbul	190
Caracterizarea personajului	193
Interjecția	196
Subiecte de reflecție	197
Vară <i>de Lucian Blaga</i>	198
Predicatul	200
Subiectul	204
Acordul predicatului cu subiectul.....	206
Subiecte de reflecție	209
La mijloc de codru <i>de Mihai Eminescu</i>	211
Atributul adjectival	212
Atributul substantival.....	214
Atributul pronominal	216
Povestea ciocârliei (fragment) (L.S.).....	218
Complementul	219
Ciocârlia (fragmente) <i>de Mihail Sadoveanu</i> (L.S.)	221
Complementul direct și complementul indirect	223
Fraza	227
Conjuncția	229
Subiecte de reflecție	230
Mic dicționar	232
Abrevieri și semne convenționale	237

Limba noastră

de Al. Mateevici (1888-1917)

Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde
Într-un neam ce, fără veste,
S-a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cântec,
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere, ce spintec
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul pâinii,
Când de vânt se mișcă vara;
În rostirea ei, bătrânii
Cu sudori sfântit-au țara.

Limba noastră-i frunză verde,
Zbuciumul din codrii veșnici,
Nistrul lin, ce-n valuri pierde
Ai luceferilor sfeșnici.

Limba noastră-s vechi izvoade,
Povestiri din alte vremuri
Și cetindu-le-nșirate,
Te-nfiori adânc și tremuri.

Limba noastră îi aleasă
Să ridice slavă-n ceruri,
Să ne spuie-n hram și-acasă
Veșnicele adevăruri.

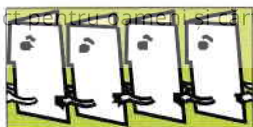
Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țaranii.

Înviați-vă dar graiul
Ruginit de multă vreme,
Ștergeți slimul, mucegaiul
Al uitării-n care geme.

Strângeți piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde,
Și-ți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.

Nu veți plânge-atunci amarnic
Că vi-i limba prea săracă,
Și-ți vedea cât îi de darnic
Graiul țării noastre dragă.

Răsări-va o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

În casa bunicilor

(fragment) de Ionel Teodoreanu

Ionel Teodoreanu (6 ianuarie 1897, Iași – 3 februarie 1951, București) a fost un talentat avocat, un scriitor original și înzestrat.

În cărțile sale: „Ulița copilăriei“ (1923), „La Medeleni“ (1925-1927), „În casa bunicilor“ (1938), „Prăvale-Baba“ (1939), el înfățișează cu duioșie, sensibilitate și farmec, uneori cu haz, lumea minunată a copilăriei.

Fragmentul „Bunicul a fost, bunica este“ face parte din volumul memorialistic „În casa bunicilor“, în care autorul relatează întâmplări adevărate din copilăria sa îndepărtată, învăluindu-le într-o aură de poveste. În centrul universului plin de farmec al lumii moldovenești de la începutul veacului nostru se situează nepoții – înconjurați de părinții iubitori, de bunica severă, de bunicul blând și generos – prieteni cu soarele, cu florile, cu ulițele prăfuite, cu motanul Motanschi al bunicilor...

Bunicul a fost, bunica este

Eteribilă* casa bunicilor! Uf! de câte ori trebuie să se ducă la bunici cu părinții, copiii se uită chiorăș unul la altul, strâmbă din buze, dau din cap și sunt ca zmeele descălecate de pe vânturi și arestate în dulap, cu cozile înfășurate, sfoara depănată* și zbârâietoarea mută. Măinile trebuie să fie curate și dulci la pipăit, unghiile tăiate, părul

pieptănat – dar nu cu mâinile – hainele periate, ghetetele lustruite.

– Să nu vorbiți tare și neîntrebați, să nu râdeți prosteste, să nu puneți mâna pe lucruri, să nu v-atingeți de pisici, să nu faceți obrăznicii...

– Atunci ce să facem?

– Să fiți cuminți.

Să nu, să nu, să nu. Asta-i casa bunicilor: zidurile între care nepoții n-au voie să fie copii. E

teribil, -ă, adj. – (aici) cumplit, grozav, formidabil, extraordinar

depănat, -ă, adj. (despre fire) – strâns în scul, în ghem sau pe mosor

mai rău decât la biserică. Acolo măcar e lume multă, mare și cam surdă, iar copiii – printre babe și moșnegi – sunt ca în pădurea veche: își fac semne și râd pe furiș și înfundate. Dar bunicii sunt doi, fiecare în câte un fotoliu; părinții, doi, fiecare pe un scaun; iar copiii, prizonieri între ochelarii bunicilor și ochii părinților.

Bunicul a fost procuror* general, adică generalul procurorilor.

Tata spune:

- Nimeni nu crâcnea* în fața tatei.
- Stăteau toți smirnă?
- Toți.
- Chiar și mama?
- Chiar și eu.

Teribil!

– Și bunica? urmează logic* glasul inocent*.

Tata vrea să se încrunte, dar zâmbește cu ochii mici.

– Mama? se întreabă el. Strașnică femeie!

Râde și nu mai spune nimic.

Așa e tata: când nu vrea să spună ceva, îi vine să râdă. Cu mama râde des. Mama se supără, și tata parcă e copilul mamei, ca și ceilalți.

Bunicul a fost și primar și decanul* avocaților, bunicul a fost decorat de regele Carol: decorațiile le ține bunica în șifonieră și portretul bunicului, din salon, pe tot pieptul fracului*.

- Tată, bunicul e ca o poveste.
- De ce?
- Fiindcă începe cu „a fost“.

Tata zâmbește. Asta nu înseamnă întotdeauna că e vesel. Dar nici nu se supără.

Acum bunicul e alb și zâmbește. Chiar și primăvara el e tot ca un copăcel nins. Are ceas de aur cu muzicuță, ochelari cu ramă de aur – și stă. Stă acasă toată ziua. E foarte bine să fii bunic.

Bunica a fost și ea tânără, adică a fost mireasă când bunicul nu era bunic, când tata nu era tată, și când copiii tatei nu erau deloc. Numai gândindu-se la tinerețea ei, mintea copiilor se încețoșează de ațe de paianjeni mai colbăite* decât cele din pod de pe cărțile cu litere chirilice*.

procuror, -ă, *procurori*, -e, s.m și f. – magistrat, membru al procuraturii, supraveghează aplicarea legilor și reprezintă interesele statului într-un proces

a crâcnî, v. – a protesta prin vorbe, a se împotrivi cu vorba

logic, -ă, adj. – rațional, just, întemeiat

inocent, -ă, adj. – nevinovat, curat, naiv

decan, -i, s.m. – persoană (aleasă dintre avocați) care conducea baroul avocaților; conducător al unei facultăți

frac, *fracuri*, s.n. – haină bărbătească de ceremonie, din stofă neagră, în față scurtă până în talie, iar în spate terminată cu două cozi lungi și înguste

colbăit, -ă, adj. – prăfuit

literă chirilică – literă din alfabetul chirilic

coană, cocoon, s.f.
– doamnă

cucon (cocon), s.m.
– domn

mata, pron. pers. –
dumneata

Când o fi fost tânără și bunica?

Atât de încălțată-i socoteala tinereții ei, încât nepoții se gândesc la tinerețea bunicii ca la altceva, cum e de pildă portretul doamnei frumoase din salon, de lângă portretul cu decorații al bunicului, – dar simt câtă vechime e în fosta mireasă a bunicului.

Teribil!

Lumea spune bunicii „Coana* Elencu” și bunicului „Cuconu* Alecu”. Iar bunicii între ei își spun Alecu și Elencu, și nu-și vorbesc cu „tu” ca tata și cu mama, ci cu „mata*”, ca și cum ar fi în vizită unul la altul.

Nepoților le vine să râdă.

Dar:

– Să nu...

Întrebări

1 De cine a fost scris acest text?

Rețineți!

Orice text are un *autor*. Acesta își expune ideile, părerile, sentimentele fie în mod direct, fie în mod indirect (prin intermediul unor personaje).

Distincția autorilor se face după:

A – Modul de enunțare a ideilor } *obiectiv (impersonal)* (omul de știință);
subiectiv (personal) (scriitorul).

1. Arătați care text aparține unui om de știință și care unui scriitor:

a) „Poporul nostru a venit în contact, timp de secole, cu diverse alte popoare, din care cauză româna a suferit o serie de influențe din partea altor limbi.”

(Theodor Hristea – „Sinteze de limba română”)

b) „Orice înclinare care știrbește vitejia în lupta vieții te face să rămâi în urmă, învins și strivit...”

(I. Al. Brătescu-Voinești – „Întuneric și lumină”)

B – Valorificarea potențialului expresiv al limbii.

2. Arătați care text aparține unui scriitor și care unei persoane oarecare:

- a) „Bunicul e alb și zâmbește. Chiar și primăvara el e tot ca un copăcel nins.”
b) Bunicul meu a îmbătrânit. El are părul alb.

Comparați textele, arătând și modul de enunțare a ideilor, mijloacele de expresivitate.

2 Ce relatează autorul în acest text?

Rețineți!

Un scriitor **narează** (povestește, istorisește) **evenimente** (fapte, întâmplări), creând impresia de viață reală.

Autorii pornesc adesea de la realitate, de la viață, dar creează o **altă realitate, imaginată** de ei, folosindu-se de posibilitățile de a sugera mai mult prin intermediul cuvintelor.

• **Evenimentele** relatate (narate) pot fi:

reale < trăite nemijlocit de autor, cunoscute direct;
< necunoscute direct, dar certificate de documente;
ireale – inventate.

3. Specificați tipul de evenimente relatate în următoarele texte:

a) „- Nu mă duc, mamă, nu mă duc la Socola, macar să mă omori! ziceam eu, plângând cu zece rânduri de lacrimi. (...)

- Degeaba te mai sclifosești, loane, răspunse mama cu nepăsare.”

(Ion Creangă – „Amintiri din copilărie”)

b) „Ieniceri, copii de suflet ai lui Alah și spahii

Vin de-ntunăcă pământul la Rovine în câmpii;

Răspândindu-se în roiuri întind corturile mari...

Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.”

(Mihai Eminescu – „Scrisoarea III”)

c) „Într-o zi, capra cheamă iezii de pe-afară și le zice:

- Dragii mamei copilași! Eu mă duc în pădure ca să mai aduc ceva de-a mâncării...”

(Ion Creangă – „Capra cu trei iezi”)

3 Ce personaje participă la vizită? În câte generații se grupează?

Remarcați! Personajele pot fi < reale
< imagine.

Ele se deosebesc de *personalități* – persoane reale intrate în atenția publicului. Acestea pot deveni, însă, personaje ale unor creații artistice. De obicei, *personajele* (eroii) care apar în cărți nu sunt copia fidelă a celor autentice, fiindcă scriitorul nu fotografiază realitatea.

Comparați imaginea lui Mihai Viteazul cu textul următor:

„Sălbatecul vodă e-n zale și-n fier,
Și zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poart-o cupolă pe frunte,
Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda din stânga-i ajunge la cer,
Și vodă-i un munte.”

(George Coșbuc – „Pașa Hassan“)

4 Care este titlul textului lui Ionel Teodoreanu, din care vouă vi s-a prezentat un fragment? L-ați citit în întregime? Cum se prezintă el?

Cartea – obiect cultural

Un **volum** (op, tom) reprezintă un obiect. El este **o carte** – un obiect destinat lecturii, prin care oamenii capătă informații.

a) Prezentați diferențele dintre *carte* – *revistă* – *ziar* – *afiș*.

Cartea este *tipărită* într-o tipografie.

Ea are un număr mare de pagini și este legată (lipită).

b) Comparați cărțile din imagine.

c) Observați cum este structurat textul.

Într-o carte distingem:

- Coperta 1 – cu **titlul** evident, autorul, editura.
- Coperta 4 – informații despre text și autor, citate din presă (la o reeditare, o traducere), prețul.
- Cotorul.
- Foaia de titlu – prima pagină – repetă coperta.
- Foaia de titlu – pe contrapagină – oferă informații tehnice din partea editurii.

Textul reprezintă partea esențială. Acesta poate fi împărțit în capitole. Pentru a atrage cititorul, pentru a-i oferi informații complexe, se recurge adesea la *ilustrații*.

5 Răspundeți la întrebările de mai jos, urmărind titlurile oferite de noi:

I În vizită la bunici

- Care este reacția copiilor la vestea plecării în vizită, la bunici?
- Ce sfaturi primesc copiii de la părinții lor?
- De ce nu le place nepoților gândul vizitei în casa bunicii?

II Bunicul și bunica

- Ce a fost bunicul?
- Cum este bunicul?
- Dar bunica?
- Cum sunt înfățișați cei doi bunici în portretele din salon?

III Nepoții ... și ceilalți

- Cum se simt nepoții în timpul vizitei?
- Dar părinții lor?
- De ce oamenii îi numesc pe bunici „coana” și „cuconu”?

6 Desprindeți ideile principale din text.

Amintiți-vă

Ideile principale se formulează *ca propoziții*, nu ca titluri. În ele exprimați, pe scurt, cu propriile cuvinte, conținutul unui fragment.

Pentru a desprinde ideile principale, este necesar:

- să citiți textul cu atenție de cel puțin două ori;
- să înțelegeți toate cuvintele (apelați la dicționar!);
- să împărțiți textul în *fragmente* (unități logice) care cuprind o *singură întâmplare* sau un *singur aspect* mai important (adesea acestea sunt marcate prin alineate);
- să descoperiți *cuvântul* (cuvintele) *cheie* al(e) fragmentului și să îi (le) găsiți sinonime;
- să eliminați aspectele neesențiale.

Cu ajutorul ideilor principale putem reține esențialul din orice text.

Exerciții

Scoateți ideile principale din lecția de istorie pe care o aveți de învățat.

Ideile principale ale unui text reprezintă **planul simplu** al acestuia.

Planul simplu. Planul dezvoltat

Pentru a alcătui *planul simplu* al textului, trebuie să notați *ideile principale* în succesiunea lor din text.

Exerciții

- 1 Delimitați fragmentele corespunzătoare ideilor:
 - a) Copiii primesc nemulțumiți vestea vizitei la bunici.
 - b) Părinții îi sfătuiesc cum să se comporte.
 - c) Bunicul, pe vremuri procuror general de care toată lumea se temea, este acum un bătrânel cumsecade.
 - d) Bunica a fost și a rămas o femeie strașnică.
 - e) Copiii se distrează pe ascuns pe seama bunicilor, atât de respectuoși unul cu celălalt.

Alături de *ideile principale*, în fragmentele delimitate în text pot exista una sau mai multe **idei secundare**. Acestea adaugă amănunte semnificative în legătură cu *locul* și cu *timpul* acțiunii, cu *atitudinea personajelor*. Împreună, ideile principale și secundare constituie **planul dezvoltat**.

Exerciții aplicative (recapitulative)

I. Explicați (oral) înțelesul expresiilor:

„e teribilă casa bunicilor!"; „copiii, prizonieri între ochelarii bunicilor și ochii părinților"; „stăteau toți smirnă"; „bunicul e ca o poveste"; „atât de încâlcită-i socoteala tinereții”; bunica este „fosta mireasă a bunicului”.

II. Căutați substantive corespunzătoare următoarelor adjective:

veche, inocent, vesel, curat, dulce.

III. Stabiliți ce părți de propoziție sunt cuvintele îngroșate din propozițiile de mai jos:

- „- **Stăteau** toți **smirnă**?”
- „- Și bunica? urmează **logic** glasul **inocent**.”
- „**Acum** bunicul e **alb** și zâmbește.”

IV. 1. Selectați din textul studiat scurte fragmente în care să fie prezente următoarele *semne de punctuație*: punctul, virgula, semnul întrebării și semnul exclamării. Alcătuiți alte comunicări în care să le folosiți.

Amintiți-vă

Semnele de punctuație cunoscute de voi sunt:

● punctul	.
● semnul întrebării	?
● semnul exclamării	!
● virgula	,
● semnele citării (ghilimelele)	" "
● două puncte	:
● linia de dialog	-

2. Citiți cu atenție următorul fragment:

- „- Nimeni nu crâcnea în fața tatei.
- Stăteau toți smirnă?
- Toți.
- Chiar și mata?
- Chiar și eu...”

3. Relatați în câteva propoziții discuția de mai sus, dintre tată și fiu.

Dialogul

Amintiți-vă

Convorbirea dintre două sau mai multe persoane se numește dialog.

Începutul vorbirii fiecărei persoane participante la dialog se marchează în scris prin linia de dialog (-). Dialogurile întrerup adesea povestirea, care câștigă în vioiciune și dinamism. Ele ne ajută să înțelegem mai bine personajele după felul cum vorbesc.

Exerciții

- 1 Citiți pe roluri dialogurile din fragmentul „*Bunicul a fost, bunica este*” de Ionel Teodoreanu.
- 2 Scrieți după dictare textul de mai jos, punând semnele de punctuație potrivite:

A doua zi dis-de-diminează mama a plecat la plecare m-a ridicat ca pe o pană de la pământ m-a strâns în brațe mi s-a uitat în ochi cu o privire pe care nu i-o știam și după ce m-a sărutat mi-a spus Ei rămâi cu bine Spune-i s-asculte de mine îi zise posomorât bunicul cu ochii la cerul încă trandafirii Vezi de-ascultă de bunicul mi-a spus mama făcând asupra-mi semnul crucii

(Maxim Gorki – „Copilăria“)

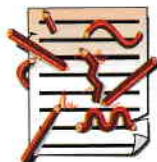

- 3 Mama ta, obligată să lipsească pentru moment de acasă, te-a rugat să faci ordine în cameră, dar tu te-ai lăsat atras de discuția cu un coleg sau ai fost captivat de lectura unei cărți interesante; imaginează-ți dialogul care a urmat la întoarcerea mamei.

V. Numărați cuvintele din textul următor:

„Teribil!

– Și bunica? urmează logic glasul inocent.”

Lexicul (vocabularul)

Cele șapte cuvinte din textul de mai sus aparțin limbii române.

OBSERVAȚI Fiecare cuvânt este format din sunete așezate într-o succesiune (ordine) relativ stabilă și are, în general, cel puțin un înțeles (sens).

Exemplu: Cuvântul *bunica* este alcătuit din șase sunete. El are **un înțeles**: persoana care a dat naștere unuia dintre părinții noștri.

Amintiți-vă

Există cuvinte care au **un singur înțeles** (monosemantice) și cuvinte care au **mai multe înțelesuri** (polisemantice).

OBSERVAȚI Cuvântul *teribil* poate însemna și *groaznic*, *îspăimântător*, și *minunat*, *grozav*, *extraordinar*.

1. Precizați sensul cuvântului *teribil* în următoarele enunțuri:

- A fost o toamnă teribilă, cu un frig cumplit, cu ploi catastrofale, care au provocat inundații.
- Am văzut un film teribil, care mi-a plăcut foarte mult.

OBSERVAȚI Sensul cuvântului se precizează, în multe cazuri, din enunțul (contextul) în care este folosit acel cuvânt.

2. Precizați sensul cuvântului îngroșat în propozițiile următoare:

În **gură** nu are decât doi dinți. Ce **gură** fac afară copiii!

OBSERVAȚI Uneori, deși sunt alcătuite din aceleași sunete, cuvintele au înțelesuri total diferite.

Exemplu: În **mai** nu **mai** ninge.